

Олексенко Вячеслав Михайлович,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки,
психології та мовної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

САМОСТІЙНА РОБОТА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

Висвітлено результати дослідження з підвищення ефективності самостійної роботи іноземних студентів у їх фаховій підготовці. Встановлено ключову роль студактивних занять у цьому процесі.

Ключові слова: іноземний студент, самостійна робота, студактивне заняття, фахова підготовка.

Стан фінансування українських ВНЗ, прогнозоване зменшення абітурієнтів висунули на порядок денний завдання суттєвого збільшення іноземних студентів. Вітчизняні ВНЗ знаходяться у становищі, коли існує фіксована нижня межа плати за навчання для громадян з інших країн і обмаль міжурядових угод про взаємовизнання дипломів. Ось чому значна кількість потенційних абітурієнтів із Середньої Азії обминають Україну. За таких умов ВНЗ прагнуть стати привабливими високим рівнем підготовки фахівців. У цьому процесі значна кількість годин відводиться на самопідготовку. Отже, **актуальною** постає проблема підвищення ефективності самостійної роботи іноземних студентів. Поставлена **проблема пов'язана з важливими науковими і практичними** завданнями державної освітньої політики, асоційованої з виходом на ринок світових освітніх послуг і поглибленням міжнародного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив дійти висновку про особливу увагу до підготовки майбутніх фахівців і самостійної роботи таких науковців України як В.П. Андрущенко, В.І. Бондар, І.Д. Зязюн, В.Г. Кремень, В.І. Лозова, О.Г. Ярошенко та багато ін. У педагогічній літературі самостійність як один із провідних принципів навчання розглядається з кінця XVII ст. Відомий німецький педагог А. Дістерверг стверджував, що освіта не повідомляється людині, а досягається власними зусиллями, проте самодіяльність – засіб і одночасно результат освіти [1]. У XX – XXI ст. змінюється ставлення до самостійної роботи, зокрема вчені по різному визначають це поняття. Одні характеризують його як особливий вид навчально-пізнавальної діяльності чи сполучення кількох видів. Р.А. Нізамов підкреслює, що діяльність студентів протікає без безпосереднього керівництва викладача, хоча спрямовується і організовується ним [2]. Деякі спеціалісти визначають самостійну роботу як різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів, яка здійснюється ними на аудиторних заняттях та в неаудиторний час [3]. Самостійна робота визначається як засіб навчання. П.І. Підкасистий доводить, що вона виступає в ролі специфічного педагогічного засобу організації і керування самостійною діяльністю студента в навчальному процесі, котра повинна включати метод навчального чи наукового пізнання [4]. Н.В. Кузьміна зазначає, що така робота є конкурентним виявом самостійності розуму [5].

Усі наведені тлумачення свідчать про важливість самостійної роботи в навчально-виховному процесі, характеризують окремі її сторони, але не виражають повністю її педагогічної сутності. Більше того, в науковій літературі недостатньо розкриті особливості самостійної роботи іноземних студентів під час їх професійної підготовки. В іноземців своєрідна культура, менталітет, навчальна термінологія, рівень знань тощо, тому організація самостійної роботи для них має бути екстраординарною.

Мета статті – висвітлити результати дослідження з підвищення ефективності самостійної роботи іноземних студентів у їх фаховій підготовці.

До особливостей навчання іноземних студентів віднесемо проходження ними довузівської підготовки. За кілька місяців необхідно вивчити мову, якою буде здійснюватись викладання спеціальних дисциплін у ВНЗ, а також ліквідувати прогалини в знаннях за шкільний курс.

Специфіка самостійної роботи полягає, зокрема, у можливості іноземного студента самому організувати свою діяльність відповідно до поставлених завдань, засвоювати необхідні знання, оволодівати вміннями й навичками, формувати свій стиль розумової діяльності. Саме самостійна робота дає знання, переконання і забезпечує найбільш високий рівень засвоєння. Будь яка навчальна діяльність студентів включає хоча б один елемент самостійної роботи, адже людина засвоює навчальний матеріал сама. В наш час, коли кількість аудиторних годин на вивчення предметів у ВНЗ зменшується, а маса знань, які слід засвоїти, збільшується та змінюється, роль самостійної роботи стає провідною.

Особливо важливою самостійна робота становиться ще й тому, що є основою самоосвіти майбутнього фахівця. Без цього не досягти навчання протягом життя, конкурентоспроможності на ринку праці. Наші спостереження показують, що іноземні студенти без навичок самостійної роботи не переходять до стадії самоосвіти або якщо і переходять, то не надовго, бо вона дається величезними зусиллями. Самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання у ВНЗ, сприяє поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань.

З'ясовано, що перш, ніж переходити до самоосвіти студентам іноземцям треба адаптуватися в Україні та ВНЗ, де панують інші звичаї, традиції. Те, що для них звичайне, нам може здаватися дивним, образливим і навпаки. Добре, коли педагог сприяє розумінню культурного світу іншої людини, повазі до цієї культури і адаптації до неї. Одні й ті ж жести, знаки, символи розуміють неоднаково в різних країнах. Представники Марокко, Сирії та Лівану, вітаючи один одного, доторкуються по черзі лівою і правою щокою, таким чином підкреслюючи довірливе, родинне ставлення один до одного. У країнах Східної

та Південної Азії рукоштовнання не було відомо до знайомства з європейською культурою. І не тільки рукоштовнання, усякий дотик під час зустрічі чи бесіди розцінювався як порушення правил спілкування, утрата самоконтролю, або як вираження недружелюбності й агресивних намірів. В арабських країнах дотик є невід'ємною частиною для двох учасників процесу спілкування. Дотики залежать від ситуацій, умов і настроїв. Часто вони служать вираженням відношення до іншої людини. Студенти зі Сходу скромно сидітимуть в аудиторії, не повідомлять про те, що першими розв'язали задачу. Вони вірять, що духмяній квіточці нема потреби повідомляти світові про її існування, навіть якщо вона заховається під листком, світ знатиме про неї за пахощами.

Встановлено, що адаптація іноземних студентів у нових умовах організації педагогічного процесу ефективна, коли стає основним завданням кожного науково-педагогічного працівника ВНЗ і здійснюється через:

1) навчальне заняття (навчити вчитися на кожному занятті, створювати атмосферу партнерства, що сприяє співтворчості, співробітництву, саморозвитку, удосконалювати уміння і навички самостійної роботи, запобігти перевантаженню іноземних студентів навчальними завданнями, створити відповідні умови та ефективне стимулювання, розвивати мистецтво спілкування тощо),

2) діяльність кураторів (соціальна, співорганізаторська, фасилітаційна, консультативна, інформаційна, координаційна, дослідна, стимулювальна функції),

3) професію (знання про неї, її зміст, формування любові до України, інтересу до обраної професії, її суспільну значимість тощо),

4) створення ланки з лідерів студентів для кращої взаємодії і взаєморозуміння (формування у таких студентів високого рівня відповідальності, гуманістичного світогляду тощо).

Одна з можливостей змусити іноземного студента що-небудь робити полягає в тому, щоб створити умови, в яких людина сама цього захоче, тобто матиме відповідний внутрішній мотив. Доведено, що мотиви навчання в

іноземних студентів підготовчого відділення, першого і старших курсів різні. Вони дещо відрізняються у першому і другому семестрах навчання.

Ефективність навчання залежить від мотивації та її сили. Чим сильніше спонукання до дій, тим вище результат діяльності. Формування мотивацій визначається у зв'язку з метою навчання та характером потрібних для її досягнення дій. Для мотивації важливо визначити ієрархію мотивів, виявити їх послідовність, врахувати не тільки кожний мотив, а й роль і місце його серед інших. Домінуючі мотиви спрямовують діяльність. Адекватна меті навчання структура навчальної діяльності є фактором формування в іноземних студентів не тільки системи операції, а й навчальних пізнавальних інтересів, прагнення до самоосвіти. В студентів створюється висока мотивація до організації самостійної роботи. Ефективними при цьому є вплив на емоції та почуття студентів або розкриття життєвого значення поставленої проблеми. З досвіду роботи випливає, що заохочування ефективніше за покарання і має бути конкретним. Добре публічно підкреслити навіть малі успіхи, дати можливість студенту відчувати себе переможцем.

Виділяємо навчальні, пізнавальні, професійні та групу мішаних мотивів. Прикладом мотивів, що належать до останньої групи є прагнення стати лідером підгрупи, досягнення поваги викладача чи однокурсників. Решта мотивів зрозуміла з назви. Мотивом виступають стимули, інтереси, потреби, переконання, ідеали, соціальні установки. Мотиви визначають жагу до глибоких і міцних знань, спонукають до самостійної роботи.

Навіть професійно здійснена педагогом мотивація не приведе до бажаного результату за відсутності в студентів уміння самостійно працювати. Уміння працювати самостійно є стимулом для такої діяльності. Стимулювання сприяє активізації самостійного навчання і має різні форми. Роль стимулів для кожного іноземного студента можна визначити анкетуванням.

Наші дослідження показують, що для ефективної самостійної роботи іноземних студентів необхідно їх не тільки зацікавити, а й навчити:

- шукати джерела інформації,

- раціонально читати й конспектувати, аналізувати, робити висновки,
- планувати свою діяльність на день, тиждень, місяць, семестр, рік,
- ставити мету і вибирати шляхи її досягнення,
- самоорганізовуватися,
- спрямовувати свої зусилля, мобілізуватися на вирішення поставлених завдань чи досягнення мети,
- керувати своєю діяльністю, здійснювати самоконтроль з наступною корекцією дій, що з успіхом можна здійснювати на студактивних заняттях [6].

Нами доведено, що активізує пізнавальну діяльність, стимулює розкриття творчих здібностей іноземних студентів, формує в них любов до предмета самостійне складання завдань різного характеру за темою заняття: завдання на міжпредметні зв'язки, професійну чи специфічну для відповідної країни життєвоповоєтєву спрямованість, результат розв'язання яких має практичне застосування. Добре, коли на занятті розглядаються задачі з якимось парадоксом, жартом, курйозом, історичні, стародавні задачі. На старанність виконання такої й аналогічної самостійної творчої роботи впливають зацікавленість завданням, важливість роботи для вивчення предмету, майбутньої професії чи для інших, бажання одержати високу оцінку, схвалення однокласників, викладача.

Поряд з мотивацією і навчанням іноземних студентів самостійно працювати й самовдосконалюватися перед викладачем стоїть завдання вибору матеріалу для самостійного вивчення та обмеження часом. Для вчасного виконання студентами всього заданого добре зарекомендувала себе розроблена система балів, у тому числі додаткових [7]. Для успішного навчання всього цього недостатньо.

Значну роль відіграють тип і зміст самостійної навчальної діяльності. Бажання постійно вдосконалювати свою навчальну працю в майбутніх фахівців формує наукове обґрунтування принципів відбору та систематизації науково-технічних знань, умінь і навичок, урахування профілю підготовки, науково обґрунтована послідовність вивчення матеріалу, встановлення міжпредметних

зв'язків, індивідуальний підхід до самостійної роботи кожного іноземного студента, чітке розмежування теоретичної й практичної підготовки.

Більше того, необхідно розроблення і реалізація нових методів навчання і технологій, які дозволяють посилити активність та творчість усіх учасників навчально-виховного процесу, значно підвищити ефективність підготовки майбутніх фахівців. Завдяки такому навчанню студент із об'єкту навчання перетворюється на суб'єкт навчально-виховного процесу. Головним стає не тільки засвоєння знань, умінь і навичок, а гуманна діяльність, спрямована на майбутню професію, пошук і формулювання завдань, яка дозволяє іноземним студентам найбільш повно реалізувати свої потенційні можливості, розвинути здібності спілкування, більш активно залучатися до процесу управління якістю свого навчання. Кожний студент має стати активним учасником процесу навчання.

Саме такими є студактивні заняття. На них формуються такі важливі для майбутньої професійної діяльності якості як професійне мислення, організаційні здібності, індивідуальний і спільний пошук рішень, розуміння себе та інших, уміння керувати своєю поведінкою, коректно переконати у неправоті, висловлювати свою думку [8].

Підкреслимо, що для організації самостійної роботи важливо враховувати різний рівень підготовки, який залежить від країни, з якої приїхали до нас навчатись іноземці. Високий рівень знань, як правило, мають студенти з Алжиру, Марокко, Сирії, де за зразок взята французька система освіти. Більш низький рівень знань у студентів з країн Латинської Америки, які здобули освіту за американським зразком. Студенти з країн Азії, Близького і Середнього Сходу є представниками конгломерату систем освіти і рівня знань. Наприклад, у Туркменістані до недавнього часу середню освіту здобували за дев'ять років.

Наші дослідження підтверджують наявність неадекватної самооцінки у переважної більшості іноземних студентів ХНАДУ. Важливим етапом при підготовці майбутніх фахівців є формування адекватної самооцінки. Вона є

регулятором поведінки студента, визначає взаємини з іншими, відношення до успіхів у навчанні, критичність і вимогливість до себе. При заниженій чи завищеній самооцінці з'являється відповідне ставлення до власних можливостей. Студенти, самооцінка яких занижена прагнуть не стільки досягти успіху, скільки не допускати невдач, що веде до зменшення активності і якості знань. Студенти з завищеною самооцінкою (таких більшість) розглядають успіхи у навчанні результатом своїх здібностей, невдач не хочуть помічати (навіщо звертати увагу на випадковість), на інших дивляться зверхньо, завдання для самоконтролю, як правило, не виконують, що знижує якість самостійної роботи та навчання. Самооцінка впливає на ефективність не тільки навчально-пізнавальної, а й будь-якої діяльності.

Доведено, що студаактивні заняття сприяють формуванню адекватної самооцінки. Чим вище рівень активності та самостійності в процесі професійної підготовки, тим менше студент потребує контролю зовні, тим скоріше зможе виконувати свої обов'язки на професійному рівні. Отже, на студаактивному занятті створюються такі умови навчання і виховання, де кожний студент не тільки пізнає основи наук і своєї майбутньої професії, а й займає активну особистісну позицію в спільній з викладачем і іншими студентами діяльності, розкриваючи свої потенційні можливості.

Висновки. Таким чином, для підвищення ефективності самостійної роботи іноземних студентів у їх фаховій підготовці необхідно: допомогти іноземцям адаптуватися в Україні та ВНЗ, де панують інші звичаї, через навчальні заняття, діяльність кураторів, професію, лідерів груп; допомогти засвоїти найдоцільніші прийоми і навички самостійної роботи; створити умови, за яких іноземні студенти самі захочуть вмотивовано навчатись; широко впроваджувати в педагогічний процес студаактивні заняття. Цьому сприяє наукове обґрунтування принципів відбору і систематизації знань, умінь, навичок, врахування профілю підготовки фахівця, встановлення міжпредметних зв'язків, чітке розмежування між обов'язковими аудиторними заняттями і самостійною роботою.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є дослідження самостійної роботи іноземних студентів, які здобувають освіту дистанційно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / за ред. В.Г. Кременя. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Никандров Н.Д. Современная высшая школа капиталистических стран: основные вопросы дидактики / Н.Д. Никандров. – М.: Высшая школа, 1978. – 279 с.
3. Низамов Р.А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Р.А. Низамов. – Казань: КГУ, 1975. – 302 с.
4. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении / П.И. Пидкасистый. – М.: Наука, 1980. – 230 с.
5. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования / Н.В. Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1980. – 172 с.
6. Енциклопедичний словник з дистанційного навчання / [авт.-уклад. Олексенко В.М.]. – Харків: КП Друкарня № 13, 2004. – 164 с.
7. Олексенко В.М. Реалізація інноваційних педагогічних технологій у підготовці фахівців у вищих технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія / В.М. Олексенко. – Харків: КП Друкарня № 13, 2007. – 280 с.
8. Олексенко В.М. Технологія проведення студактивних занять / В.М. Олексенко // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2010. – Вип. 63. – С. 39-44.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Олексенко В.М.

Самостійна робота іноземних студентів у фаховій підготовці

Кількість бібліографічних посилань – 8

Олексенко В.М.

Самостоятельная работа иностранных студентов в профессиональной подготовке

Освещены результаты исследования по повышению эффективности самостоятельной работы иностранных студентов в их профессиональной подготовке. Установлена ключевая роль студактивных занятий в этом процессе.

Ключевые слова: иностранный студент, самостоятельная работа, студактивное занятие, профессиональная подготовка.

Oleksenko V.M.

Individual Work of Foreign Students in Professional Training

The results of the research in increasing the efficiency of individual work of foreign students in their professional training are highlighted. The key role of the studactive classes in this process is defined.

Key words: foreign student, individual work, studactive class, professional training.